



EKONOMINIŲ, DARBO RINKOS IR INSTITUCINIŲ VEIKSNIŲ POVEIKIS ŽEMĖS ŪKIO STUDIJŲ PASIRINKIMUI LIETUVOJE

Daiva Makutėnienė, Algirdas Justinas Staugaitis

Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademija
daiva.makuteniene@vdu.lt; algirdas.staugaitis@vdu.lt

IVADAS

Aktualumas

Tvarus žemės ūkio vystymasis yra esminis veiksnys siekiant užtikrinti ne tik ekonominį šalies augimą, bet ir aplinkosaugos tikslų įgyvendinimą. Šiuolaikiniame pasaulyje, didėjant klimato kaitos iššūkiams ir siekiant racionalaus gamtos išteklių naudojimo, kvalifikuotų žemės ūkio specialistų parengimas tampa ypatingai svarbus. Šie specialistai būtini taikant inovatyvias, tvarias žemės ūkio praktikas, kurios mažina neigiamą poveikį aplinkai, didina produktyvumą bei užtikrina maisto saugumą. Todėl svarbu ne tik išlaikyti pakankamą žemės ūkio studijų programose studijuojančiųjų skaičių, bet ir užtikrinti jų kokybišką rengimą, orientuotą į modernias technologijas ir tvarias ūkininkavimo praktikas.

Tyrimo problema

Suprasti žemės ūkio švietimo svarbą būtina ne tik siekiant užtikrinti, kad šis sektorius būtų aprūpintas darbuotojais, išmanančiais naujas technologijas ir inovacijas, sugebančiais rinkti ir analizuoti informaciją, turinčiais sprendimų priėmimo, rizikos, kaštų-naudos analizės įgūdžių, bet ir formuojant švietimo politikos prioritetus.

Tyrimo tikslas – įvertinti žemės ūkio studijų programas studijuojančiųjų skaičiaus dinamiką Lietuvoje bei identifikuoti ekonominių, darbo rinkos ir institucinių veiksnų poveikį žemės ūkio studijų pasirinkimui.

Uždaviniai:

- 1) kokios yra žemės ūkio studijų programas studijuojančiųjų tendencijos Lietuvoje?
- 2) ar priėmimas į žemės ūkio studijų programas yra pakankamas?
- 3) kokia dalis žemės ūkio studijų programų absolventų po studijų: a) dirba tiesiogiai žemės ūkyje; b) dirba su žemės ūkiu susijusiose srityse; c) dirba visiškai kitose, su žemės ūkiu nesusijusiose srityse?
- 4) ar žemės ūkio absolventams po studijų kyla sunkumų ieškant darbo?

Tyrimo metodika. Analizuojamos Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijos žemės ūkio studijų programas studijuojančiųjų skaičiaus tendencijos 2021–2023 m. Tyrimui naudotos Žemės ūkio akademijos veiklos ataskaitos. Taikyta koreliacinė-regresinė analizė.

Teorinės prielaidos

Tvarus žemės ūkio vystymasis yra viena iš kertinių šiuolaikinės ekonomikos ir aplinkosaugos politikos krypčių, tiesiogiai siejama su Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarkės 2030 tikslais. Šiuo požiūriu žemės ūkio sektorius atlieka dvejopą vaidmenį – jis ne tik užtikrina maisto saugumą ir ekonominį stabilumą, bet ir daro reikšmingą poveikį ekosistemoms, dirvožemio kokybei bei biologinei įvairovei (FAO, 2017; Tilman et al., 2011). Todėl, pereinant prie tvaresnių gamybos modelių, būtina kvalifikuota, naujausiomis žiniomis ir technologijomis aprūpinta darbo jėga.

Šiuolaikiniai moksliniai tyrimai vis dažniau pabrėžia žinių ir kompetencijų vaidmenį užtikrinant tvarų žemės ūkio sektoriaus vystymąsi. Kvalifikuoti žemės ūkio specialistai laikomi vienu iš pagrindinių veiksnų, lemiančių sektoriaus produktyvumo didėjimą, inovacijų diegimą ir tvarios žemdirbystės principų integraciją į praktinę veiklą (OECD, 2019). Šiuolaikinis žemės ūkis pereina nuo tradicinių, intensyviai išteklius naudojančių sistemų prie pažangių technologinių sprendimų, grindžiamų duomenų analize, skaitmenizacija, tiksliaja žemdirbyste ir intelektualiu ūkininkavimu. Todėl žemės ūkio specialistų išsilavinimas ir profesinis rengimas tampa esminiu veiksnium, lemiančiu sektoriaus gebėjimą prisitaikyti prie klimato kaitos, ekonominių svyravimų bei technologinių pokyčių. Žinių sklaida kaimo regionuose ir jaunimo įtraukimas į žemės ūkio švietimą yra būtinos sąlygos socialiniam bei ekonominiam kaimo tvarumui užtikrinti.

Tvarumui žemės ūkyje užtikrinti taip pat reikalingas tarpdisciplininis požiūris, apimantis ekonominius, technologinius, ekologinius ir socialinius aspektus (Pretty et al., 2018). Darbuotojų gebėjimai turi apimti ne tik tradicines agronomines žinias, bet klimato kaitos poveikio, tvaraus išteklių naudojimo, bioekonomikos ir žiedinės ekonomikos principų išmanymą. Tokia kompetencijų įvairovė leidžia kurti inovatyvius sprendimus, didinančius sektoriaus konkurencingumą ir mažinančius neigiamą poveikį aplinkai.

Skatinant žemės ūkio srities studijas, būtina tirti veiksnus, lemiančius susidomėjimą jomis. Be įvairių demografinių ir makroekonominių veiksnių, tokių kaip socialinė ir šeimos aplinka bei asmeninė iniciatyva (Unay-Gailhard et al., 2019), žemės ūkio veiklos patrauklumą lemia ir Z kartos vertybės bei lūkesčiai darbo atžvilgiu (Silva ir Carvalho, 2021), urbanizacija bei migracija iš kaimo į miestą (Liao et al., 2017). Be to, svarbus vaidmuo tenka ir unikaliems švietimo ir darbo rinkos transformacijos ypatumams, ypač buvusiose komunistinėse šalyse, tokiose kaip Lietuva (Roberts et al., 2023).

Tyrimo rezultatai

Siekiant įvertinti žemės ūkio studijų programas studijuojančiųjų skaičiaus dinamiką Lietuvoje ir identifikuoti ekonominių, darbo rinkos ir institucinių veiksnų poveikį žemės ūkio studijų pasirinkimui, tyrime naudoti šie kintamieji:

- įstojusiųjų į žemės ūkio ir kitas susijusias studijų programas (bakalauro ir magistrantūros pakopas) – agronomijos, miškininkystės, žemės ūkio inžinerijos ir bioekonomikos – skaičius;
- egzogeniniai kintamieji, naudojami paaiškinti įstojusiųjų į žemės ūkio ir kitas susijusias studijų programas skaičių, apima socialinius (švietimo įstaigos reitingas), demografinius (vidurinių mokyklų absolventų skaičius Lietuvoje) ir ekonominius (ekonominis neapibrėžtumas, ekonomikos augimas, nedarbo lygis) veiksnus.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad studentų, VDU Žemės ūkio akademijoje 2021–2023 m. studijavusių žemės ūkio ir kitas susijusias studijų programas, skaičius didėjo, ypač – magistrantūros pakopoje. Didėjo absolventų, įsidarbinančių su žemės ūkiu susijusiose veiklose, dalis.

Tyrimas atskleidė, kad ekonominiai ir darbo rinkos veiksniai, ypač užimtumas žemės ūkyje, daro reikšmingą įtaką stojimui į žemės ūkio ir kitas susijusias studijų programas – labiau nei demografiniai ar instituciniai kintamieji. Ši tendencija pastebima ypač renkantis pirmosios pakopos (bakalauro) studijas.

Nustatyta, kad šiuolaikinių technologijų integravimas ir praktinis rengimas, pavyzdžiui, stažuotės, didina absolventų įsidarbinamumą ir pasitenkinimą darbu. Vis dėlto įgūdžių neatitikimas išlieka iššūkiu, pabrėžiančiu būtinybę stiprinti bendradarbiavimą tarp švietimo sistemos ir žemės ūkio sektoriaus.

Tyrimo rezultatai parodė, kad nors egzogeniniai veiksniai daro palyginti ribotą įtaką įstojusiųjų į žemės ūkio ir kitas susijusias studijų programas skaičiui, tyrimo rezultatai pabrėžia reikšmingą tėvų įtaką studentų sprendimams. Politikos formuotojai turėtų sutelkti dėmesį į šių pagrindinių veiksnų sprendimą, ypač formuojant viešąjį požiūrį ir skatinant žemės ūkio švietimą. Tikslinės priemonės, tokios kaip informavimo kampanijos ir konsultavimas karjeros klausimais galėtų padidinti susidomėjimą žemės ūkio ir kitomis susijusiomis studijų programomis, užtikrinant kvalifikuotą darbo jėgą, galinčią atliepti tvaraus žemės ūkio plėtros poreikius.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Žemės ūkio darbuotojų kvalifikacija ir švietimo kokybė yra esminės tvaraus sektoriaus raidos prielaidos. Siekiant įgyvendinti Darnaus vystymosi tikslus, būtina stiprinti žemės ūkio švietimo sistemą, skatinti mokslinius tyrimus bei inovacijas, užtikrinant, kad žemės ūkio darbo jėga gebėtų prisitaikyti prie sparčiai kintančių technologinių, ekonominių ir aplinkosauginių sąlygų.
2. Tyrimo rezultatai rodo, kad aukštosios mokyklos turėtų glaudžiau bendradarbiauti su žemės ūkio įmonėmis, siekdamos užtikrinti didesnę absolventų įsidarbinamumą žemės ūkyje bei padidinti studentų, susipažinusių su pažangiomis technologijomis (dirbtiniu intelektu, robotizacija, skaitmeninimu, dronų taikymu ir kt.), skaičių.

LITERATŪRA

1. FAO (2017). *The future of food and agriculture: Trends and challenges*. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/2e90c833-8e84-46f2-a675-ea2d7afa4e24/content>
2. Liao, P. J., Wang, P., Wang, Y. C., & Yip, C. K. (2017). Educational choice, rural-urban migration and economic development (No. w23939). *National Bureau of Economic Research*.
3. OECD (2019). Innovation, Productivity and Sustainability in Food and Agriculture: Main Findings from Country Reviews and Policy Lessons, OECD Food and Agricultural Reviews, *OECD Publishing, Paris*, <https://doi.org/10.1787/c9c4ec1d-en>.
4. Pretty, J., Benton, T. G., Bharucha, Z. P., Dicks, L. V., Flora, C. B., Godfray, H. C. J., ... & Wratten, S. (2018). Global assessment of agricultural system redesign for sustainable intensification. *Nature Sustainability*, 1(8), 441-446.
5. Roberts, K., Pantea, M. C., & Dabija, D. C. (2023). Education-to-Work Transitions in Former Communist Countries after 30-Plus Years of Transformation. *Social Sciences*, 13(1), 25.
6. Silva, J., & Carvalho, A. (2021). The work values of Portuguese generation z in the higher education-to-work transition phase. *Social Sciences*, 10(8), 297.
7. Tilman, D., Balzer, C., Hill, J. and Befort, B.L. (2011) Global Food Demand and the Sustainable Intensification of Agriculture. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 108, 20260-20264.
8. Unay-Gailhard, Ī., Bavorová, M., Bednaříková, Z., & Ponkina, E. V. (2019). “I Don’t Want to Work in Agriculture!” the transition from agricultural education to the labor market in Rural Russia. *Rural Sociology*, 84(2), 315-349.